

TEISĖ GIORGIO AGAMBENO IŠIMTINĖS PADĖTIES TEORIJOJE: TARP
APORIŠKUMO IR GRYNUMO

Tomas Berkmanas *

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės institutas
S. Daukanto g. 28, LT-44246 Kaunas
Telefonas 32 78 73
Elektroninis paštas tomas_berkmanas@fc.vdu.lt

Pateikta 2006 m. balandžio 11 d., parengta spausdinti 2006 m. liepos 10 d.

Santrauka. Straipsnyje analizuojama šiuolaikinio italų filosofo Giorgio Agambeno išimtinės padėties ir su ja siejama teisės samprata, taip pat pristatomos dvi tiriant išryškėjusios atskiros problematikos interpretacijos.

Analizė visų pirma parodo, kad G. Agambenas savo išimtinės padėties koncepciją formuluoja akivaizdžiai postmodernistine kritine dvasia – tiek išryškindamas ir pabrėždamas pamatinių Vakarų charakterizuojančių sąvokų (kaip teisė, politika, kalba, žmogus) aporiškumą, tiek nurodydamas šio aporiškumo globalias negatyvias pasekmes – planetos biopolitinę nūdieną. Tačiau tyrimo dėmesio centre yra G. Agambeno darbuose kartais pasitaikantis toli gražu ne akivaizdžiai kritinis (negatyviaja prasme) susidomėjimas teisės ir prievartos išgryninimo ir atskyrimo idėja. Šis susidomėjimas ne visiškai dera su ką tik minėta koncepcijos formulavimo bendrąja savybe arba toks suderinamumas nėra aiškus.

Pirmąją šiame straipsnyje pateikiama interpretacija toks dėmesys aiškinamas G. Agambeno nuostatų antipolitiškumu ir paprastai netiesioginėmis jų sąsajomis su liberalizmu. Antrąją interpretaciją parodoma, kaip toks dėmesys atsiranda dėl išliekančio problemiško *dynamis-energeia* aristoteliškoje aporiškoje sampratoje, kuri G. Agambeno ekstrapolijuojama į kitas sritis, tarp jų – į teisės filosofiją. Šios sampratos permąstymas pasiremiant Paolo Virno nuostatomis ir pamatinės aporijos neutralizavimas reiškia neutralizavimą tiek didelės dalies agambeniškosios problematikos, tiek bet kokios galimos konfrontacijos, diskusijos ar pan. tarp dviejų didžiųjų „žaidėjų“ teisės filosofijoje – pozityvizmo ir realizmo.

Pagrindinės sąvokos: išimtinė padėtis, aporija, teisė, prievarta, biopolitika, liberalizmas, potencialumas, aktualumas, pozityvizmas, realizmas.

ĮVADAS

Pastaruoju metu ypač daug dėmesio skirta Giorgio Agambeno filosofijai, nors ji, būdama labai įvairialypė, nepelnytai retai suprantama kaip teisės filosofija. Knygų viršelio antroje pusėje dažniau aptinkama klasifikacinė nuoroda yra „politinis mokslas“, „kritinė teorija“ ar pan. Tačiau nebeįmanoma nepastebėti minčių apie teisę gausos naujausiose G. Agambeno veikaluose, žinoma, turint omenyje, kad ši gausa išlieka dalimi visumos, kurioje taip pat daug minčių apie politiką ir ypač apie kalbą.

Reaguojant į tokią situaciją, straipsnyje pateikiama G. Agambeno formuluojamos išimtinės padėties teorijos ir jos įtakos teisės sampratai trumpa apžvalginė analizė

(1 dalis) ir šioje teorijoje keliamų problemų ar, veikiau, svyravimo tarp aporiškumo ir grynumo pagrindu rutuliojamos vientisos problematikos dvi savarankiškos interpretacijos (2 ir 3 dalys), kurios taip pat gali būti laikomos šių problemų sprendimo siūlymais. Reikėtų iš karto pabrėžti, kad straipsnyje daug dėmesio skiriama tiek vienai iš G. Agambeno naujausių knygų *Išimtinė padėtis* ir joje išdėstyta teorijai, tiek ir ankstesniems politinės, teisės ir kalbos filosofijos tematikos G. Agambeno darbams, tarp kurių turbūt ir vienas iš žymiausių jo veikalų, t. y. *Homo Sacer: suvereni galia ir plikas gyvenimas* (toliau – *Homo Sacer*), kuriuose nagrinėjama išimtinė padėtis ir teisė šioje padėtyje.

Tiek šio straipsnio analizės, tiek abiejų interpretacijų objektas ir tuo pačiu leitmotyvas yra G. Agambeno teisės ir jai artimai filosofijai būdingas svyravimas tarp aporiškumo ir grynumo, kai ši perskyra apibendrina to-

* Humanitarinių mokslų, filosofijos, daktaras. Vytauto Didžiojo universiteto Teisės instituto lektorius.

kias atitinkamas perskyras – konstatuojama situacija ir užduotis, chaosas ir laisvė, anomija ir teisiškumas, aktualumo pirmenybe ir jo santykiu su potencialumu paremta ontologija bei nauja ir koherentiška potencialumo ontologija. Straipsnyje, taikant problemų ir tekstų turinio teorinės analizės bei lyginimo metodus, siekiama atskleisti šių perskyrų turinį bei tarpusavio sąsajas, išryškinti šio svyravimo pasekmes teisės sampratai bei pabandyti aiškinti šio svyravimo reikšmę ar bent nurodyti gaires tokiam aiškinimui.

Turbūt nebus suklysta tvirtinant, kad G. Agambeno filosofija Lietuvoje ir kitur yra dar menkai tyrinėta kaip *teisės* filosofija, nors glaudžiai susieta su jo politine ir kalbos filosofija. Kitas dalykas – G. Agambenas save laiko Michelio Foucault tradicijos mąstytoju ir yra viena iš ryškiausių šios atšakos figūrų šiuolaikinėje italų filosofijoje (minėtini Antonio Negri, Paolo Virno, autonomijos judėjimas). Tačiau skaitant G. Agambeno naujausius darbus ir juose formuluojamas užduotis, darosi vis labiau akivaizdu, jog šios tradicijos tyrinėjimai išlieka svarbūs tik dėl to, kad esama rimtų problemų pačioje kritinėje M. Foucault minties tradicijoje.

1. AGAMBENIŠKOJI IŠIMTINĖ PADĖTIS

Giorgio Agambenas išimtinės padėties ir su ja siejamą teisės sampratą formuluoja didele dalimi suderinęs su postmodernizmui būdingu ir pačių postmodernistų nurodomu jų polinkiu į logines-formalias aporijas [1, p. 959]. Taip pat tai galima vadinti aporinėmis situacijomis.

1.1. Išimtinės padėties aporinė forma

Pirminė, nors nebūtinai pamatinė, aporinė situacija G. Agambenui yra pati išimtis. Išgirdę žodį *išimtis*, teisininkai paprastai jį susieja su tokiomis teisinėmis problemomis, kai bendra teisinė taisyklė neapima kokio nors individualaus ar išimtinio atvejo, arba bent jiems atrodo, kad atvejo atidavimas taisyklės valiai yra neteisingas, kai susiduriama su *lacunae* arba paskata taikyti *agraptā nomima*. Anot G. Agambeno, šiais atvejais nepastebima, kad „išimtis nėra [...] visiškai nesujusi su taisykle. Atvirkščiai, tai, kas yra išimtyje pašalinta, išlaiko santykį su taisykle taisyklės suspendavimo forma. Taisyklė taikoma išimčiai nebetaikyme, pasišalinime nuo jos“; dar kitaip sakant, „išimtis neatima savęs iš taisyklės; greičiau taisyklė, suspenduodama save, iškelia išimtį ir, išlaikydama santykį su išimtimi, pirmą kartą konstituoja save kaip taisyklę. Ypatinga teisės „galia“ yra šis teisės sugebėjimas išlaikyti santykį su išoriškumu.“ Būtent dėl to „išimtinė padėtis nėra chaosas, kuris eina prieš tvarką, tačiau greičiau situacija, kuri yra jos [tvarkos arba, kitaip, juridinės tvarkos] suspendavimo rezultatas“, ir tai atitinka žodžio *išimtis* etimologiją – tai yra iš-imtis, kažkas paimta išorėje (*ex-capere*), o ne paprasčiausiai pašalinta; tai yra erdvės tvarkymas kaip išorės paėmimas, iš-[orės]-imtis [2, p. 17–19; 3, p. 23].

Atitinkamai tai, kas yra problema išimtinėje padėtyje, „yra ne tiek eksceso kontrolė ar neutralizavimas,

kiek sukūrimas ir apibrėžimas pačios erdvės, kurioje juridinė-politinė tvarka gali galioti“ [2, p. 19]. G. Agambenas teigia, kad „teisė turi reguliatyvų pobūdį ir yra „taisyklė“ ne todėl, kad ji įsako ir uždraudžia, bet todėl, kad ji, visų pirma, turi sukurti jos pačios referencijos realiam gyvenime sferą ir *padaryti šią referenciją reguliaria*“ [4, p. 26, 29; 3, p. 26]. Šiuo atveju G. Agambenas pritaria vokiečių filosofui Carlui Schmittui, kuris teigia, kad „kiekviena bendra norma reikalauja suteikti normalų vaizdą gyvenimo sąlygoms, kurių faktiniam turiniui ji turi būti taikoma ir kurias ji naudoja savo normatyvinei reglamentacijai. Norma reikalauja homogeniškos aplinkos. Šis faktinis normalumas nėra paprasčiausia „išorinė prielaida“ [...]; priešingai, ji priskiriama prie normos imanentinės reikšmės“ [4, p. 26]. Atitinkamai teisė turi būti suprantama iš esmės priešingai Johno Austino teisės sampratai, kadangi „juridinė tvarka originaliai nepateikia savęs kaip paprasčiausio sankcijos uždėjimo pažeidimo faktui, bet vietoje to konstituoja save per to paties akto pakartojimą be jokios sankcijos, t. y. kaip išimtis“ [2, p. 26–27].

Išimties, kaip aporinės situacijos, vienas iš pagrindinių veikėjų yra suverenas. Tokį supratimą G. Agambenas perima iš C. Schmitto, kurio mintimis remdamasis teigia, kad „suverenas yra juridinės tvarkos išorėje, tačiau vis dėlto jai priklauso, kadangi jis gali spręsti, ar gali būti *in toto* sustabdytas konstitucijos veikimas“ [4, p. 17; 2, p. 15; 3, p. 1, 35]. Kitaip sakant, suverenas gali spręsti dėl išimtinės padėties, tačiau tuo pačiu į teisės tvarką įtraukia ir save patį, kadangi kaip ir nebelineka nieko teisės išorėje, ką patvirtina pats G. Agambenas, perfrazuodamas žymųjį Derrida motą „nėra nieko teksto išorėje“ [2, p. 29]. Kitos paradokso formuluotės yra šios: „teisė yra savo išorėje“ (kitaip sakant, jeigu ir yra kas nors teisės išorėje, tai yra pati teisė) arba „aš, suverenas, kuris esu teisės išorėje, [skelbdamas išimtinę padėtį] skelbiu, kad nėra nieko teisės išorėje“ [2, p. 15; 4, p. 27]. Taip pat svarbu, kad suverenas savo įgaliojimu skelbti išimtinę padėtį tampa „neatskiriamumo tašku tarp prievartos ir teisės, slenksčiu, ant kurio prievarta pereina į teisę ir teisė pereina į prievartą“ [2, p. 32]. Taip aporiškumo turinys pasirodo esąs užpildytas teisės ir prievartos (kitaip, teisės ir galios, teisinės ir gamtinės būklės, *nomos* ir *physis*) subendrinimo, kai, pavyzdžiui, H. L. A. Hartas teigtų, kad „pati teisės esmė yra atsiskirti nuo galios“ [5, p. 523].

Tačiau atrodo, kad pamatinė aporinė situacija G. Agambenui gali būti susijusi su viena fundamentine filosofine-ontologine problema, kuri atsirado kartu su Aristotelio *dynamis* ir *energeia* perskyra. Kitaip sakant, tikėtina, kad tai sudaro visų G. Agambeno iškeliamų aporinių situacijų, kaip ir išimtinės padėties, loginę formą, ir tai patvirtina kai kurių kitų italų filosofų, kaip Antonio Negri ar Paolo Virno, nuostatos. Taigi, Agambeno teigimu, Aristotelis ne tik skiria potenciją nuo akto, bet jam taip pat „labai rūpi patvirtinti autonomišką potencialumo egzistenciją“ teigiant, kad „potencialumas turi sugebėti *ne* pereiti į aktualumą, kad potencialumas [...] [turi] būti *potencialumas ne* (daryti ar būti) ar, kaip sako Aristotelis, kad potencialumas [turi] būti taip pat

impotencialumas (*adynamia*). [...] Potencialumas, kuris egzistuoja, yra toks potencialumas, kuris negali pereiti į aktualumą [...]. Šis potencialumas išlaiko savo santykį su aktualumu suspendavimo forma; jis yra *pajėgus* veiksmui jo nerealizuodamas“. Tačiau tada kyla klausimas, kaip suprasti perėjimą į aktualumą? Aristotelio atsakymas yra toks: „Sakoma, kad daiktas yra potencialus, jeigu realizavus veiksmą, dėl kurio sakoma, kad jis yra potencialus, nelieka nieko im-potencialaus (t. y. nelieka nieko galinčio nebūti)“. Tačiau tai, kad nelieka nieko im-potencialaus, anot G. Agambeno, nereiškia, kad nelieka potencialumo – jis kaip tik atsiranda. Perėjimas į aktualumą yra potencialumo egzistencijos realizacija. Kaip sako G. Agambenas, „tai, kas potencialu, gali pereiti į aktualumą tik tada, kai jis atideda savo potencialumą ne-būti (savo *adynamia*). Atidėti im-potencialumą yra ne sunaikinti jį [t. y. tai, kas potencialu], tačiau atvirkščiai, jį įvykdyti“. Taip nelieka nieko kito, kaip teigti esant situaciją, kurioje potencialumas ir aktualumas paradoksaliai ko-egzistuoja. Taip, anot G. Agambeno, Aristotelis „perdavė suvereniteto paradigmos palikimą Vakarų filosofijai“, nes būtent „potencialumas ir aktualumas [...] yra du suvereno savi-pagrindimo veidai. [...] Ribiniame [santykiyje] grynas potencialumas ir grynas aktualumas yra neatskiriami, ir suverenas kaip tik yra šio neatskiriamumo zona“, lygiai taip pat, kaip jis yra teisės ir prievartos neatskiriamumo zona [2, p. 44–47].

1.2. Išimtinės padėties globalizacija: biopolitika ir Vakarai

Teisės ir prievartos subendrinimas glaudžiai siejamas su *biopolitikos*, kurią galima laikyti dar viena aporine situacija ar jos kitu įvardijimu, samprata. G. Agambenui biopolitika itin ryški nacių koncentracijos stovykloje [2, p. 119–180]. Jam stovyklos gyventojai yra grynos gyvybės, *homines sacri*, „atsidūrę [...] „gyvojo kapo“ situacijoje“ [6, p. 21]. Stovykloje įvyksta visiška medicinos, mokslo, teisės ir politikos konvergencija ir virtimas į biopolitiką. Joje teisės nebelineka arba ji nebeatskiriamai sumišusi su politika. Šioje stovykloje nebeįmanoma atskirti teisės klausimo nuo fakto klausimo, pačios teisės nuo fakto, normos kūrimo stadijos nuo normos taikymo stadijos – visa tai yra susilieję neatskiriamai. Būtent toks stovykliškumas, kaip išimtinė padėtis, persmelkia visą modernybę. Jis pasireiškia jau tada, kai „moderni tautinė valstybė [...] nusprendžia tiesiogiai prisiimti rūpestį dėl tautos biologinio gyvenimo kaip vieną iš deramų užduočių“. Taip „išimtinė padėtis [...] tampa nauju ir stabilium erdvinium išsidėstymu“, ir koncentracijos stovyklos struktūra per įvairias metamorfazes persismelkia visur – nuo oro uostų iki miesto pakraščių – bei tampa ar net jau „yra naujas planetos biopolitinis *nomos*“ [2, p. 170–176].

Tačiau iš karto reikėtų atkreipti dėmesį, kad G. Agambeno biopolitikos istorijos samprata prieštarauja M. Foucault biopolitikos istorijos sampratai, kadangi G. Agambenui žmogaus kūno, kaip politikos objekto, sąvoka yra ne šiuolaikinis žmogus, tačiau į suvereno sferą

išimtinėje padėtyje įtrauktas romėniškosios tradicijos *homo sacer*. Taip pat G. Agambeno su *auctoritas* siejamas suverenas, kaip ir su *iustitium* siejama išimtinė padėtis, rodo akivaizdžias jo biopolitinės koncepcijos sąsajas su romėniškąja tradicija. Atitinkamai tai presuponuoja kitokią biopolitikos kilmę ir istoriją nei būtų pagal M. Foucault biopolitikos sampratą, remiantis kuria įvykiai XVII–XVIII amžiais Vakaruose vertinami kaip naujos biopolitinės eros pradžia, ta reforma, kuri politiką re-formuoja į biopolitiką [7, p. 106–107]. Dar daugiau, kaip teigiama G. Agambeno veikale *Atvertis: žmogus ir gyvūnas*, visa Vakarų politika, nepaisant M. Foucault poaristotelinės ir porevoliucinės politikos atskyrimo, nuo pat pradžių yra biopolitika; ir netgi galima tarti, kad visa tai, ką apibendrintai galima vadinti *Vakarais*, prasideda kartu su biopolitika.

Galiciausiai, Vakarai ir taip pat žmogus, kaip centrinė Vakarų figūra, prasideda kartu su kalba. Atitinkamai žmogus, kalba ir Vakarai (kartu ir Vakarų politika) prasideda vienu metu ir yra vienodai būtini – jie vienas kitą konstituuoja ir apibrėžia, o tai lemia, kad aporiškumas bent analogijos pavidalo ašimi kerta kiekvieną iš jų. G. Agambenas minėtas išimtinėi padėčiai būdingas aporines situacijas lygina ar net iš esmės sieja su analogiškais situacijomis kalbos atžvilgiu. Pavyzdžiui, jis teigia, kad „lygiai kaip kalba presuponuoja kažką nekalbiško, su kuo ji turi išlaikyti virtualų santykį ([...] gramatinio žaidimo forma, t. y. diskurso, kurio aktuali denotacija suspenduota) taip, kad galėtų tai vėliau denotuoti aktualioje šnekoje, taip ir teisė presuponuoja kažką nejuridiško (pavyzdžiui, gryną prievartą gamtinės būklės formoje), kaip tai, su kuo ji išlaiko potencialų santykį išimtinėje padėtyje“ [2, p. 20–21; 3, p. 36, 39]. Arba netgi teigiama, kad „kalba yra suverenas, kuris nuolatinėje išimtinės padėties būklėje skelbia, kad nėra nieko kalbos išorėje ir kad kalba visada yra virš savęs. Ypačingos teisės struktūros ištakos yra žmonių kalbos presupozicinėje struktūroje. Ji išreiškia įtraukiančio pašalinimo sąsają, kurios subjektas yra daiktas dėl to fakto, kad yra kalboje, kad yra pavadintas. Kalbėti (dire) [...] šia prasme visada yra „kalbėti teise“ (*ius dicere*) [2, p. 21].

1.3. „Veiksmas [...], kuris nutraukia saitą tarp prievartos ir teisės“

Tačiau G. Agambenas nevenskia kalbėti ir apie tai, kas yra išlaisvinta nuo aporijų. Pirmiausia čia turima omenyje G. Agambeno analizuojama *grynumo* problema. Iš tikrųjų G. Agambenas veikalo *Homo Sacer* pabaigoje sau tarsi suformuluoja *užduotį* – būtinybę, kaip jis sako, iššifruoti dviejų sąvokų prasmę tam, kad būtų suprasta, kas tai yra Vakarai, ir, galima pridėti, žmogus, kaip pagrindinis vakarietiškas projektas. Viena sąvoka yra *grynoji* būtis kaip metafizikos objektas, kita – *grynasis* (plikas) gyvenimas kaip politikos objektas [2, p. 182]. Atrodo, kad kaip tik šis priesakas veda jo mintis kituose dviejuose veikaluose: *Atvertis: žmogus ir gyvūnas* ir ypač – *Išimtinė padėtis*. Tačiau pirmajame išlieka kalbos suprantamumo problema ir šiuo savo išlikimu

tarsi išlaiko žmogaus suprantamumo problemą [8, p. 36, 50], kuri yra akivaizdžiai susijusi su fundamentalia problema liekana pačioje *Homo Sacer* pabaigoje.

Išimtinėje padėtyje tokios liekanos tarsi nebenorima palikti. Čia G. Agambenas, remdamasis vokiečių filosofo Walterio Benjamino gryniosios kalbos ir gryniosios (dieviškosios) prievartos sampratomis, kalba apie „įmanomą teisės figūrą po to, kai ryšys tarp prievartos ir teisės yra pašalintas“ [3, p. 63]. Čia paaiškėja ir išimtinės padėties tikroji prasmė – būtent totalios anomijos (kitaip, būklės, kurioje neįmanoma apskritai ką nors pasakyti apie kokio nors veiksmo teisėtumą ar neteisėtumą), visiško suirimo ir supuvimo akivaizdoje Vakarų visuomenė palaipsniui suformavo išimtinės padėties tradiciją ir tuo pačiu fikciją, kaip tam tikrą priemonę ar savo originalų vakarietišką išradimą, „kuris galų gale turi artikuliuoti ir kartu sujungti du juridinės-politinės mašinos aspektus, įsteigdamas neišsprendžiamumo slenkstį tarp anomijos ir *nomos*, tarp gyvenimo ir teisės [...]. Ji (t. y. išimtinė padėtis) yra sukurta ant esminės fikcijos, kuria remiantis anomija (*auctoritas*, gyvosios teisės ar teisės galios forma) vis tiek yra susieta su juridine tvarka [...], pamatų. Kol du elementai lieka susiję, tačiau konceptualiai, temporaliai ir subjektyviai skirtingi [...], jų dialektika – nors ir paremta fikcija – vis dėlto gali kažkokiu būdu funkcionuoti. Tačiau kai jie linksta susilieti viename asmenyje, kai išimtinė padėtis [...] tampa taisykle, tada juridinė-politinė sistema transformuojasi į žudymo mašiną“ [3, p. 86].

G. Agambenas teigia, kad „jeigu yra įmanoma sustabdyti [šią] mašiną, parodyti jos centrinę fikciją, taip yra todėl, kad tarp prievartos ir teisės, tarp gyvenimo ir normos nėra substancialios artikuliacijos“ [3, p. 87]. Tai jau artima H. L. A. Harto nuostatai, ir paties paskutinio G. Agambeno knygos *Išimtinė padėtis* paragrafo užduotys gal jau nebeatrodo taip paslaptingai, kaip *Homo Sacer* pabaiga. G. Agambenas teigia, kad „parodyti teisę jos nesantykje su gyvenimu ir gyvenimą jo nesantykje su teise reiškia tarp jų atverti erdvę žmogaus veiklai, kuri kadaise siekė sau suteikti vardą „politika“. Politika išgyveno užsitususią elipsę, kadangi ji buvo užteršta teise [...]. Tačiau vienintelis tikrai politinis veiksmas yra tas, kuris nutraukia saitą tarp prievartos ir teisės. Ir tik pradendant nuo taip atsivėrusios erdvės bus įmanoma iškelti klausimą apie galimą teisės panaudojimą deaktyvavus tą priemonę, kuri išimtinėje padėtyje susiejo ją su gyvenimu. Tada mes prieš save turėsime „grynąją“ teisę ta prasme, kuria Benjaminas kalba apie „grynąją“ kalbą ir „grynąją“ prievartą [3, p. 88].

Tačiau ar tos užduotys ir mintis link jų kreipusi argumentacija yra aiški? Kaip jos dera su visa G. Agambeno išimtinės padėties ir biopolitiškosios modernybės samprata? Akivaizdu, kad saitų tarp prievartos ir teisės nutraukimas reikštų taip pat visų kitų saitų, kurių pagrindu susidaro visos čia minėtos aporijos, nutraukimą. Atitinkamai nutrūktų ne tik saitas, kuris sieja teisę ir prievartą išimtinėje padėtyje ir visoje modernybėje, tačiau ir saitas, kuris sieja *dynamis* ir *energeia*, – bet kaip tai įmanoma? Jau veikale *Homo Sacer* G. Agambenas teigia, jog tam reikia naujos ontologijos, kadangi „kol

nauja ir koherentiška potencialumo ontologija [...] nėra pakeitusi aktualumo pirmenybę ir jo santykiu su potencialumu paremtos ontologijos, nuo aporijų išlaisvinta politinė teorija lieka nesuprantama“ [2, p. 43–44, 48]. Bandant atsakyti į ką tik iškeltus klausimus kitose šio straipsnio dalyse bus analizuojama dviem kryptimis – nuo aporijų išlaisvintos politinės teorijos ir naujos ontologijos link.

2. POLITINĖ (?) TEORIJA BE APORIJŲ IR LIBERALIZMAS

Saitą tarp prievartos ir teisės nutraukianti politika, apie kurią G. Agambenas kalba *Išimtinės padėties* pabaigoje, yra mažų mažiausiai kita ar nauja politika – ne tokia, kokią mes žinojome iki šiol. Ši politika visų pirma nebėra biopolitika. Tačiau labiau tikėtina, kad *Išimtinės padėties* pabaiga tuo pačiu reiškia kvietimą apskritai atsisakyti Vakarų politikos; toks kvietimas yra aiškiai „nutaikytas“ į perskyrą tarp politiškumo ir apolitiškumo. G. Agambenui sąvoka *politika* iš esmės atitinka C. Schmitta *politiškumo* sąvoką, kas pasidaro visiškai aišku iš vienos pakankamai netikėtos jo užuominos *Išimtinės padėties* viduryje, kur jis teigia, kad „yra įmanoma, jog tai, kas yra problema [...] yra niekas kitas, kaip apibrėžimas to, ką C. Schmittas vadina „politišku“. Esminė išimtinės padėties teorijos užduotis nėra paprasčiausiai išsiaiškinti, ar tai turi ar ne juridinę prasmę, tačiau apibrėžti tą prasmę, vietą ir santykį su teise“ [3, p. 51]. C. Schmittui politiškumo esmė yra ta, kad politika turi bent išlaikyti fizinės kovos galimybę, turi išlaikyti karo, kaip „priešo egzistencinio neigimo“, galimybę, ir netgi jeigu ir galima karo vengimo politika, ji, „kaip ir visa politika, pasibaigia, kai tik išnyksta kovos galimybė“ [9, p. 33, 35, 45, 49]. Žinoma, C. Schmittas ne vienas taip supranta politiką; tarkime, paskutiniais savo gyvenimo metais Maxas Weberis rašė, kad „šiandien mes turime konstatuoti, jog valstybė yra žmonių bendruomenė, kuri (sėkmingai) siekia teisėtos fizinės jėgos panaudojimo tam tikroje teritorijoje monopolijos. [...] Todėl „politika“ mums reiškia siekį pasidalinti galia ar siekį daryti įtaką galios pasiskirstymui“ [10, p. 78]. Ir čia ne tik reikėtų sutikti su Antonio Negri teigimu, kad agambeniškas Aristotelio požiūris į potencialumą aiškimas kaip pasirinkimo ne[veikti] yra ne kas nors daugiau, bet kvietimas atsisakyti veikti politiškai [11, p. 77]. Kadangi politiškumas šiuo atveju turi šmitiškąją prasmę, tai pats C. Schmittas tik patvirtina, kad šis kvietimas greičiau priklauso liberalizmo tradicijai, nei M. Foucault tradicijos mąstytojams, kokiu save laiko ir pats G. Agambenas, artimesnei anarchizmo tradicijai; ir gal netgi žodžiai, kuriais G. Agambenui tenka remtis nurodant jo iškeltų problemų sprendimo gaires – „[...] nuo aporijų išlaisvinta politinė teorija [...]“ – nėra atsitiktiniai. Net ir C. Schmittui tam tikru laiku buvo sunku nesutikti su tuo, kad demokratija ir liberalizmas kažką keičia. Kaip jis pats sako apie savo modernybės laikotarpį, „šiandien nėra nieko modernesnio, kaip kova prieš politiškumą“, kai „politiškumas dingsta ekonomiškume ar techniškume-organiziškume, [ir], kita vertus, [...] dings-

ta po kultūrinėmis-filosofinėmis ir filosofinėmis-istorinėmis amžino pokalbio banalybėmis“ [4, p. 96–97]. Kitaip sakant, tradicinis politiškumas dingsta, jis yra eliminuojamas, ir eliminavimo priemonės, kurios tuo pačiu yra neprievartinės konfliktų sprendimo priemonės, kaip aiškiai pastebėjo W. Benjaminas, savo esme yra kalbinės: tai yra privatus pokalbis, diplomatinis dialogas, pilietinis susitarimas diskusijos būdu [12, p. 289, 293].

G. Agambeno tekstuose taip pat galima aptikti ir dar akivaizdesnių pro-liberalių nuostatų. Veikale *Homo Sacer* jis teigia, kad „pirmas liudijimas apie pliką gyvenimą kaip naują politinį subjektą yra jau išreikštas dokumente, kuris yra paprastai dedamas į moderniosios demokratijos pamatus – 1679 m. *habeas corpus* teismo nurodymas. Kad ir kokios šios formulės, jau nuo XVIII amžiaus naudojamos siekiant užtikrinti fizinį žmogaus pasirodymą prieš teisingumo teisimą, ištakos, reikšminga yra tai, kad jos centre yra ne senas feodalinių santykių ir laisvių subjektas, ne ateities pilietis, tačiau grynas ir paprastas *corpus*“. Iš karto po to G. Agambenas nurodo, kad skirtingai nuo *habeas corpus* doktrinos, 1215 m. *Magna Carta* tokiu subjektu laikė *homo liber* (laisvąjį žmogų), ir reziumuoja, kad „ne laisvas žmogus [...], net ne paprasčiausiai *homo*, tačiau *corpus* yra tai, kas yra naujasis politikos subjektas“ [2, p. 123]. Tai reikštų, kad viduramžiai yra biopolitikos pertrauka, arba, bet kuriuo atveju, nebiopolitinis laikotarpis. Iš tikrųjų ir viduramžiai, ir senovės Roma turėjo savo teisės sistemas, o romėnų teisės sistema vis dar laikoma pavyzdine Vakarų teisės sistema. Tačiau tuo laiku visuomenės nariai buvo išskirtiniai žmonės: imperatoriai, cezariai, popiežiai, karaliai ir pan. Tiek viduramžiškos, tiek romėnų teisės sistemose žmonės buvo diskriminuojami: žmogus buvo laisvas arba nelisvas, *homo liber* arba *homo sacer*, pilietis arba vergas. Galiausiai kaip suprasti pasakymą „ateities pilietis“, būtent kaip *ateities*, jeigu mes ritamės, anot G. Agambeno, į biopolitinę bedugnę, jeigu mes jau visi esame *homines sacri*, ir koncentracijos stovykla yra planetos naujasis biopolitinis *nomos*? Taigi ar ši G. Agambeno romantiška užuomina apie kadaise gyvenusį *homo liber*, kaip ir jo atlikta biopolitikos doktrinos plėtotė, negali būti aiškinama teze, kad būtent liberalizmo, kaip *teisės* projekto, užduotis yra bent minimizuoti biopolitiką? Tarsi sutinkant su C. Schmittu, ši užduotis – atidėti suvereniteto problemą. Iš tikrųjų tokios interpretacijos galimybės akivaizdumas tik patvirtina Davido R. Dickenso ir Andrea Fontanos teiginį, kad, „aptariant diskusijas dėl postmodernizmo reikšmės socialinei teorijai ir politikai, ją linkstama apibrėžti dviejų bendrų alternatyvų – chaoso ir išlaisvinimo – sąvokomis“ [13, p. 9]. Išvada, kad postmodernizme politika atrodo kaip jėga, žmoniją kreipianti link chaoso ir anarchijos, link galios santykių, karo visų prieš visus, kaip sakytų Hitleris, „totalaus karo“, turbūt nieko nenustebintų, ir tai atitinka G. Agambeno aporišką teisės sampratą. Daug netikėtusnis yra aiškus parodymas, kad panašiai kaip Agambenui „biopolitikos srovė [...] graužiasi sau vagą paslėptu [...] būdu“ [2, p. 121], taip esama paslėptos liberalizmo srovės postmodernistiškame politiniame pasau-

lyje. Tai yra arba savotiška modernistinė inercija postmodernizme, o gal ir tai, ką reikėtų laikyti tiesiog šiuolaikine filosofija, kuri atitolsta nuo postmodernizmo. Ar tai būtų inercija, ar jau atitolimas, bet kuriuo atveju tai išryškina dažnai slapto bendrumo tarp liberalizmo ir anarchizmo kontūrus.

Kita vertus, toks akivaizdus, nors ir dažnai netiesioginis, potraukis prie liberalizmo gali būti nulemtas vienos su žmogaus samprata susijusios problemos, nors dar neseniai atrodė, kad tos problemos nebėra. Netgi tokie iš pažiūros radikalūs G. Agambeno teiginiai, kaip kad veikale *Priemonės be tikslo: pastabos apie politiką*, jog mes neturime nė menkiausios idėjos apie tai, kas yra kalba ir žmogus [14, p. 65], gali būti taip pat suprantami dvejopai. Knygoje *Atvertis: žmogus ir gyvūnas* patvirtindamas, kad kalba žymi žmogaus ribą, jis taip pat tarsi sutinka, kad mes nežinome, kas yra kalba, tiksliau, kaip kalba prasidėjo, – mes gal ir galime sugalvoti pereinamąjį gyvos būtybės tipą tarp beždžionės ir *homo sapiens*, vadinamąjį *homo alalus* (iki-lingvistinį „žmogų“) [8, p. 34–37], tačiau tai tik perslenka ribą ir problemą tarsi į kitą vietą, tačiau nepanaikina nei vienos, nei kitos. Atrodytų, kad tai galima panaudoti tiek tradicinei biopolitikos doktrinai sutvirtinti (tai galima aptikti minėto veikalo *Atvertis: žmogus ir gyvūnas* pabaigoje [8, p. 79–80]), tiek ir daugiau ar mažiau anti-liberalioms ir anarchistinėms nuostatomis paremti. Tai, kad kalba išlieka nesuprantama, ten pasirodo kaip faktas, kuris reiškia, kad galbūt ir nėra jokio esminio skirtumo tarp žmogaus ir gyvūno, atitinkamai, M. Foucault paskelbta žmogaus mirtis buvo tarsi ir tiksli diagnozė. Tačiau ką iš tikrųjų reiškia, kad mes neturime nė menkiausios idėjos apie tai, kas yra kalba ir tuo pačiu žmogus? Iš tikrųjų, tai kaip tik negalėtų būti pagrindas skelbti apie žmogaus mirtį, nes kaip tai galima daryti neturint nė menkiausios idėjos apie tai, kas yra tas, kam skelbiama mirtis? Būtent dėl to G. Agambeno nuostatos kartu su minėta kitokia jo biopolitikos istorijos samprata stipriai „suklibina“ biopolitikos doktriną, jei taip ją galima vadinti. Jos parodo, kad tezę, jog biologinė būtybė – gyvūnas – tampa arba bent gali tapti žmogumi atsirandant kalbai ir teisei, tebėra nepaneigta. Nėra nei faktiškai akivaizdu, nei teoriškai įrodyta, kad alternatyva žmogaus gyvūniškumui (ypač kaip jo ištakiniam nekalbiškumui) yra griežtai atmestina. Vis dar galima klausti, o kodėl negalima daryti prielaidos, kad yra atvirkščiai. Post-agambeniškas tvirtinimas būtų toks: kol kas mes esame tik hipotezių apie žmogų konflikto stadijoje, atitinkamai teisės, kuri savo esme yra kalbinis dalykas, neaporiškumo galimybė lieka nepaneigta.

Tačiau nors Agambeno „pasirinkimas ne[veikti]“ [...] skamba kaip ne kas nors daugiau, bet atsakymas veikti politiškai“ ir dėl to viena iš teisės neaporiškumo galimybės problemos sprendimo gairių tampa nauja ar didele dalimi atnaujinta šiuolaikinėje italų filosofijoje besiformuojanti anti-politinio liberalizmo koncepcija, kaip pažymi Bettas Neilsonas, kitas šiuolaikinis italų filosofas, Paolo Virno „žengia toliau Agambeno aristoteliško požiūrio į potencialumą, kaip „pasirinkimą ne[veikti]“ – nuostatos“ [11, p. 77]. Gali būti, kad teisės

neaporiškumo galimybės turi būti ieškoma gerokai gilesniuose filosofinės minties kloduose.

3. NAUJOJI ONTOLOGIJA IR TEISĖS SAMPRATA

Taigi galimas ir dar kitoks G. Agambenui išskylančio probleminio lauko aiškinimas, kuris iš tikrųjų tarsi neutralizuoja visas jame kylančias problemas, nes neutralizuoja pačią pamatinę aporiją – potencialumo ir aktualumo koegzistenciją. Pradėti galima nuo to, kad nors G. Agambenui „suvereno sprendimas dėl išimties yra pamatinė juridinė-politinė struktūra, kurios pagrindu savo prasmę igyja tai, kas yra įtraukta į juridinę tvarką ir kas iš jos pašalinta“, o pati „išimtinė padėtis atveria erdvę, kurioje pirmą kartą galima tampa tam tikros juridinės tvarkos ir konkrečios teritorijos determinacija“ [2, p. 19], tačiau pašalinimo iš juridinės tvarkos prasmė šiuo atveju yra iš esmės niekinė. Teigiama, kad visoje mūsų istorijoje niekada nebuvo kažkokios „priešistorinės“, gamtinės, prigimtinės būklės, gryojo *physis*, kadangi „gamtinė būklė iš tiesų nėra išoriška *nomos*, tačiau greičiau ją turi savyje virtualiai“ [2, p. 35]. Būtent dėl to ta modernybės pradžios samprata, kurioje matome visuomeninę sutartį, anot G. Agambeno, turi būti permąstyta, nes iš tikrųjų nebuvo gamtinės būklės prieš modernybę, tačiau gamtinė būklė yra persmelkusi dabartį kaip *nomos* ir *physis* neatskirianti išimtinė padėtis [2, p. 109, 181].

Tai rodo, kad G. Agambeno bandymas apmąstyti teisės ištakas galiausiai veda prie tokios situacijos, kai jų tarsi nėra. Kaip tik šiuo atžvilgiu galima klausti: ar kada nors iš viso buvo tokia būklė, kai nebuvo teisės, o tai būtina, kad apskritai būtų galima kalbėti apie teisės ištakas. O gal, kadangi ir dabar su teisine būkle koegzistuoja gamtinė būklė, – teisės lyg ir nėra ir niekada nebuvo? Ar G. Agambenas atranda, kad teisės ištakų iš viso nėra, ar jo mąstymą lydi tam tikras sunkumas, susijęs su bandymu suprasti pačias ištakas, kas reikšia suprasti kažką *potencialiai* teisiško ir tuo pačiu, jeigu aiškiai suprantame žodžio „ištakos“ metaforiškumą, kažką išsitenkančio laike? Kitaip sakant, tėkmė šiuo atveju yra ir laiko tėkmė.

Čia reikėtų atkreipti dėmesį į G. Agambeno „potencialumo konstitavimo“ kategoriją ir tuo pačiu pasiremti B. Neilsono cituojamu P. Virno, kuris teigia, kad šiuo atveju „fundamentinis ambivalentiškumas (kitoje vietoje tai vadinama *giliu paradoksu*) kyla iš pačios pastangos lokalizuoti potencialumą chronologijoje, [kai tuo tarpu] ši kategorija [...] aprašo tai, kas nepatenka į laiką“ [11, p. 72–73]. Kaip jau minėta, G. Agambenas pastebi, kad potencialumas turi sugebėti *ne* pereiti į aktualumą, kad būtų potencialus; dėl to jis tuo pačiu turi būti impotencialumas [2, p. 44–45]. Savo impotencialumu potencialumas tarsi atsiskiria nuo aktualumo, nes jeigu jis nebūtų impotencialus, tai jis jau būtų aktualumas. Tačiau tada keliamas klausimas, kaip suprasti potencialumo perėjimą į aktualumą. Į tai atsakoma, kad perėjimas įvyksta, kai nelieka nieko impotencialaus, ir būtent tai yra potencialumo egzistencijos realizacija. Rezultatas

yra paradoksali potencialumo ir aktualumo koegzistencija. P. Virno siūloma išeiti iš šios patinės situacijos yra atsisakyti mąstyti apie potencialumą kaip chronologinę ir ką nors bendro su aktualumu turinčią kategoriją.

P. Virno teigimu, „potencialumas nėra nei veiksmo galimybė, nei veiksmo šmėkliškas antrininkas (ir todėl veiksmas nėra aktualizuota galimybė). Jis net nėra paprasčiausiai neaktualus – potencialumas yra neaktualizuojamas. Santykis galimybė/veiksmas yra *negatyvus* santykis – priklausantis nuo temporalinio skirtumo (tarp *ne-dabar* ir *dabar*). Veiksmą atitinka buvimas (*presence*, arba *dabar*), kadangi jis neigia nuolatinį jį pagrindžiantį *ne-dabar*. O galimybė yra nuolatinis *ne-dabar*, ne-chronologinė praeitis, kuri tęsiasi be kaitos ir niekada nėra visiškai būnanti (*present*)“ [11, p. 73].

Potencialumas (1) ir laikas (2) (chronologijos forma) bei aktualumas neturi nieko bendra. Potencialumas ir aktualumas yra *gryni* vienas nuo kito; nei potencialumas neturi jokių aktualumo priemaišų, nei aktualumas neturi jokių potencialumo priemaišų. Čia gali būti įskaitytas tiek grynumo problemos sprendimas (kaip sąvokos „grynumas“ paaiškinimas), tiek atsakymas į G. Agambeno su teisės ištakų supratimu siejamą nusiskundimą, kad yra „sunku mąstyti tiek „potencialumo konstitavimą“, kaip visiškai išlaisvintą nuo suvereniteto principo, tiek konstituojančią galią, kaip nutraukusią [...] [saitus], kurie ją sieja su konstituota galią“ [2, p. 47]. Pasirodo, tokiam mąstymui reikia tam tikros eschatologijos, bet ne kaip laiko sustabdymo ar „užšaldymo“ (kas vėl reikštų aporijų susidarymą), tačiau jo kaip savybės nepriskyrimo prie teisės potencialumo. Tokį potencialumą kaip teisę galima suprasti kaip minties ar net kalbos projektą (sistemą), atgavusį savo sinchroninį (atitinkamai, nelaideišką ir ne-istorišką) pavidalą.

Svarbu suprasti, ką tai reiškia teisės supratimo atžvilgiu, nes tokios išvados tuo pačiu paaiškina santykį tarp pozityvizmo ir realizmo, kaip atitinkamų teisės sampratų – teisės kaip daugiau ar mažiau sinchroninės sistemos (pvz., kelseniškosios „piramidės“) ir teisės kaip vadinamosios „gyvosios“ ar aktualiosios, t. y. to, ką teisėjai realiai daro. Šis santykis pasirodo esąs „praraja“, kuri daro neįmanomą (ypač turint omenyje teisės sampratai prideramą minties griežtumą ir nepoetiškumą) bet kokį konfliktą, kompromisą ar kokią nors diskusiją tarp šių koncepcijų. Deridiškoje kalbos sampratoje analogiškos „prarajos“ įveikimui aprašyti galima pasitelkti poetines priemones – „vardai pasiekia žmones *nusileisdami*“, ir taip kalbos sinchronija yra tarsi *sutalpinama* jos diachronijoje [15, p. 49–51]. Tačiau sąmoningai nevertodami poetinių priemonių turime pripažinti, kad pozityvizmas ir realizmas kalba apie iš esmės nebendramatiškus dalykus arba, tiksliau, dalykus, kurie yra skirtingi matai, o jų „bendramatiškumas“ yra niekinis. Todėl nors mąstant apie teisę kaip sistemą ir teisę kaip apie tai, ką teisėjai realiai daro, reikėtų laikytis, vadinkime, *integralaus požiūrio*, ši integracija neturi būti laikoma kad ir mažiausiu minėtos „prarajos“ panaikinimu, o verčiau – „prarajos“ situacijos įvertinimu apmąstant teisę. Tai nereikšia nei diskusijos, nei kompromiso tarp pozityvizmo ir realizmo, o bergždžių monologų pabaigą ir perėjimą į

diskusiją, kurioje nedalyvauja nė vienas griežtas ar „prijaučiantis“ pozityvistas ir nė vienas toks pat realistas.

IŠVADOS

1. Agambeniškoji išimtinė padėtis yra tiek tokia situacija, kurioje sukuriamos sąlygos atsirasti juridinei tvarkai ir kurioje dėl to reikėtų ieškoti teisės ištakų ir tuo pačiu pagrindų, tiek tokia aporinė dalykų padėtis, kurioje teisės negalima atskirti nuo to, kas jai išoriška, – negalima atskirti teisinės būklės nuo gamtinės būklės, teisės nuo galios ar prievartos, *nomos* nuo *physis*.

2. Agambeniškoji išimtinė padėtis yra modernybės biopolitinis kanonas ir ją globaliai persmelkusi būklė, kuri prasidėjo kartu su tuo, ką apibendrintai galima vadinti *Vakarais*, turint omenyje tokius pagrindinius Vakarų elementus, kaip žmogus, kalba, teisė ir politika.

3. G. Agambeno nuostatos apie *grynumo* sąvoką ar įmanomą teisės figūrą po to, kai ryšys tarp prievartos ir teisės pašalintas, kaip ir atitinkamos užduotys, yra savaike mįšlingos ir nekoherentiškos jo išimtinės padėties koncepcijos bendrame kontekste. Bandant tai paaiškinti, galima laikytis dviejų paties G. Agambeno nurodytų krypčių – link naujosios ontologijos ir link išlaisvintos nuo aporijų politinės teorijos.

3.1. G. Agambeno politikos sampratos glaudžios sąsajos su C. Schmitto politiško sąvoka rodo, kad G. Agambeno konstatuojamas poreikis išsilaisvinti nuo aporijų politinėje teorijoje labiau priklauso liberalizmo tradicijai. Tuo pačiu tai gali reikšti kvietimą apskritai atsisakyti veikti politiškai ir atitinkamai konkretizuoti šią naują ar atnaujintą liberalizmo sampratą kaip anti-politinį liberalizmą.

3.2. Agambeniškasis pro-liberalizmas gali būti aiškinamas išliekančia fundamentine problema M. Foucault minties tradicijoje – tebėra neįrodyta, kad alternatyva žmogaus gyvūniškumui yra atmetina ir kol kas galima kalbėti tik apie hipotezių dėl žmogaus konflikto.

3.3. Nekoherentiškumai G. Agambeno nuostatose gali būti aiškinami sprendžiant jo keliamą potencialumo ir aktualumo koegzistencijos problemą. Sutinkant, kad potencialumas ir aktualumas neturi nieko bendra ir negali koegzistuoti, galima neutralizuoti tiek visą su teisės aporiškumu siejamą problematiką, tiek bet kokią diskusiją, konfrontaciją ar pan. tarp dviejų teisės mokyklų – pozityvizmo ir realizmo – kaip teikiančių prioritetus iš esmės nebendramačiams dalykams: teisei kaip sistemai ir teisei kaip tam, ką teisėjai realiai daro.

LITERATŪRA

1. **Derrida J.** Force of Law: the “Mystical Foundation of Authority”. Trans. M. Quaintance // *Cardozo Law Review*. 1990. No. 11.
2. **Agamben G.** Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life. Trans. D. Heller-Roazen. – Stanford: Stanford University Press, 1998.
3. **Agamben G.** State of Exception. Trans. K. Attel. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 2005.
4. **Шмитт К.** Политическая теология: четыре главы к учению о суверенитете // Политическая теология. Пер. Ю. Коренец, А. Филипов. – Москва: Канон-Пресс, 2000.
5. **Fish S.** Force / Doing What Comes Naturally. – Durham, London: Duke University Press, 1989.
6. **Žukauskaitė A.** Biopolitika: Antigonės ieškiny // *Darbai ir dienos*. 2005. Nr. 41.
7. **Foucault M.** Seksualumo istorija / Vertė N. Kašielionienė, R. Padalevičiūtė. – Vilnius: Vaga, 1999.
8. **Agamben G.** The Open: Man and Animal. Trans. K. Attel. – Stanford: Stanford University Press, 2004.
9. **Schmitt C.** The Concept of the Political. Trans. George Schwab. – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1996.
10. **Weber M.** Politics as a Vocation // *Essays in Sociology*. Ed., trans. H. H. Gerth, C. W. Mills. – New York: Oxford University Press, 1958.
11. **Neilson B.** Potentia Nuda? Sovereignty, Biopolitics, Capitalism // *Contretemps*. 2004. No. 5.
12. **Benjamin W.** Critique of Violence // *Reflections: Essays, Aphorisms, Autobiographical Writings*. Trans. E. Jephcott. – New York: Schocken Books, 1986.
13. **Dickens D. R., Fontana A.** Postmodernism in the Social Sciences // *Postmodernism and Social Inquiry*. Eds. D. R. Dickens, A. Fontana. – New York, London: The Guilford Press, 1994.
14. **Agamben G.** Means without End: Notes on Politics. Trans. V. Binetti, C. Casarino. – Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2000.
15. **Agamben G.** Language and History: Linguistic and Historical Categories in Benjamin’s Thought // *Potentialities*. – Stanford: Stanford University Press, 1999.

LAW IN GIORGIO AGAMBEN’S THEORY OF THE STATE OF EXCEPTION: BETWEEN APORIAS AND PURITY

Tomas Berkmanas *

Vytautas Magnus University

S u m m a r y

Philosophy of Giorgio Agamben, which has received much attention in recent years, being very diversified in themes is wantonly rarely understood as legal philosophy. A usual classification note, found at the back-covers of his books, is “political science”, “critical theory”, etc. However, it is already impossible to pass over the abundance of the thoughts about law in the latest works by Agamben, of course, keeping in mind, that it remains the part of the whole, where ideas on politics and, especially, language are of fundamental importance.

Responding to this situation, the first part of the article presents a short survey analysis of the theory of the state of exception formulated by Agamben and its influence on the concept of law. The second and the third parts of the article concentrate on two independent interpretations of the issues that arise on the basis of this theory, which may also be regarded as proposals to the solution of the problems concerned. Speaking more exactly, these are the interpretations of the homogeneous problematic field, which evolves as Agamben, in a rather broad sense of his thought, hesitates on aporical

* Vytautas Magnus University School of Law, Lecturer, Dr.

qualities and purity. The article gives much attention to one of the newest books by Agamben “State of Exception”, and also to his earlier works on political and legal philosophy and philosophy of language, including probably one of his magnum opus “Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life”, where the state of exception and law in this state are broadly discussed as well.

First of all, the analysis in the article reveals that Agamben constructs his conception of the state of exception in a clearly postmodern way, i. e. by highlighting and emphasizing the aporetical quality of the basic concepts that characterize West (as law, politics, language, man), and also by pointing to its negative global consequences – biopolitical today of the planet. However, the investigation in this article focuses on Agamben’s occasional concern with the idea of the reciprocal purification of law and violence. This concern is far from being critical (in the negative sense), leading to the incoherence with the general aforementioned tendency of constructing the conception of the state of exception or, in any way, the coherence in this case is not clear.

The first interpretation of this concern in the article explains it by anti-political and usually indirectly liberal ap-

proaches of Agamben. These indirect links with liberalism are also derived from the remaining problem in the Foucaultian tradition of thought – the declaration of the death of man by Foucault is neither factually evident, nor theoretically proven, therefore, as of today, we can speak only about the conflict of hypotheses about man.

The second interpretation of the concern with the idea of the reciprocal purification of law and violence shows, how it emerges because of the remaining issues in the Aristotelian-aporetical conception of *dynamis-energeia*, which is extrapolated by Agamben into other spheres, including legal philosophy. Rethinking of this conception on the basis of the approaches of Paolo Virno and neutralization of the fundamental aporia leads to the neutralization of many of the Agambenian issues, and also of any confrontation, discussion, etc., between the two great “players” in legal philosophy – positivism and realism.

Keywords: state of exception, aporia, law, violence, biopolitics, liberalism, potentiality, actuality, positivism, realism.